

ביאורים

יראת ה' היא תכונה קשה מאוד להשגה. לא ניתן לירוא מדבר אם לא מכירים אותו. אם-כן, כדי לירוא מה' צריך, קודם כל, להכירו. והרי ה' הוא מעל לכל שכל ודמיון ואם-כן כיצד ניתן להכירו? בנוסף לכך, הכרה זו אינה תלויה בידיעה טכנית גרידא. כדי לקנותה האדם צריך לעבור שינוי נפשי עמוק בכל אישיותו. בשביל משה רבנו זוהי אולי מדרגה קלה להשגה, אך מה אנשים כמונו שעבורם זו מדרגת חיים קשה מאוד להשגה, יכולים לעשות? לשם כך נתן לנו ה' את מצוות התורה. פעמים רבות אנשים מרגישים קושי בקיום המצוות וכל פרטיהן. הם מרגישים כי המצוות והפרטים הקטנים מצמצמים את האהבה, האידיאלים והדבקות בה'. רבי יוסף אלבו אומר שזה בדיוק להפך. המצוות עוזרות לנו להשיג את מדרגת הדבקות הגבוהה הזו ביתר קלות. הרבה יותר קל לקיים דברים מעשיים ומוגדרים מאשר לעבור שינוי נפשי עמוק בכל האישיות. אמנם, איננו מבינים כיצד המצוות ומעשים 'טכניים' שכאלה גורמים להשגת היראה המבוקשת. הסיבה לכך היא שאיננו תמיד מודעים לעצמנו, ואיננו מעריכים מספיק את הכוחות העצומים הגנוזים בנפש שלנו. ממילא, איננו יודעים כיצד ניתן לעזור לעצמנו להשיג את מדרגת הדבקות המבוקשת. אנו מקיימים את מצוותיו של הקב"ה, כיוון שאנו מאמינים שהוא מכיר כל חלק בנימי נפשנו, ורק הוא יודע מהן הדרכים שיעזרו לנו להתעלות.

אם-כן, אנו למדים שגם אנשים כמונו שאינם מסוגלים להכיר את הקב"ה באמצעות שכלם, יכולים להתקרב לה' ולהכירו. זה פירוש הפסוק: "ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם" - תכלית החכמה היא להגיע ליראת ה'. כיצד עושים זאת? ע"י עשיית המצוות שמקבעות בקרבנו את ה'שכל' וההכרה לפני מי אנו עומדים. כך זיכה הבורא גם את האדם הפשוט להגיע אל פסגת המדרגות על ידי קיום המצוות. דרך זו מחליפה את דרך השגת התכלית של יראת ה' על ידי הדרך השכלית, הדורשת גם שינוי נפשי עמוק, שהיא דרך קשה מאוד ואינה מתאימה לכל אדם.

הרחבות

• היראה - החכמה האמיתית

"הן יראת אדני היא חכמה", כלומר: תכלית החכמה - להשיג יראת ה'. על פסוק זה אומר הרמח"ל: "ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: "'הן" אחת, שכן בלשון יגני קורין ל"אחת" הן" [שבת לא:]. הרי שהיראה היא חכמה והיא לבדה חכמה, וודאי שאין נקרא חכמה מה שאין בו עיון" [מסילת ישרים, הקדמה].

את דברי הרמח"ל, שרק היראה היא החכמה האמיתית, הסביר הרב קוק: "כל הלימודים, כשאחד מעיין בהם, ותוצאות העיונים ימסור לחברו בקיצור, מקבל חברו את החכמה כמו מי שהגה בעינו זמן רב. כמו עניני הלכה, שבמקום שנפל ספק מצד סתירת סוגיות או קושיות הנופלות בדברי התלמוד והפוסקים, צריך שקידה ועיון להעמיד דבר על בוריו, אבל אחרי הברור, כשיאמר אותו לאיזה אדם בקיצור, ידע השומע אותו כמו מי שהגה ועיין וחיידש בעצמו. מה-שאיין-כן יראת ה', שאף על פי שלמוד היראה שוה לשאר לימודים, בסידור כללים וחוקים, המודיעים לנו גדולת יוצרנו יתברך ויתרומם, וישנם מקומות וענינים הדורשים ליבון וברור, מכל מקום, גם אחרי הברור, כשיאמר קיצור הדברים למי שלא ירד לעומק הענינים, לא יבין" [מוסר אבין א, ב]. יראת שמים איננה רק תוכן לימודי, היא זקוקה גם לעצם הלימוד והעמל על מנת שיכיר הלומד את רוממות הדברים ועומקם. ולכן מחויב שלימוד זה יבוא אחרי עיון והעמקה.

החסד בנתינת מצוות רבות

ובעבור-זה אמר הכתוב [שם י, יב]: "ועתה ישראל מה יי אלהיך שאל מעמך כי אם-ליראה את-יי אלהיך ללכת בכל-דרכיו ולאהבה אותו ולעבד את-יי אלהיך בכל-לבבך ובכל נפשך; לשמור את-מצוות יי ואת-חקתיו אשר אנכי מצוה היום, לטוב לך". ובאורו על זה-הדרך: כי משה היה אומר לישראל גדל הפלגת חסדי ה'. כי מן הדין היה ראוי אל האדם ליראה את הש"י וללכת בדרכיו ולאהבה אותו ולעבדו בכל-לב ובכל-נפש, כדי שישגי שלמוותו הנפשי. ולפי שהיה ענין קשה מאד שישגיע האדם אל המדרגה הראויה מן היראה והאהבה והעבודה בכל-לב ובכל-נפש, הקל עליו הש"י - כי תחת כל-זה צוה לשמור חקות ה' ומצוותיו בלבד, ובזה תשג התכונה המוגעת לו מצד-העבודה בכל-לב ובכל-נפש. ויהיה פרוש הפסוק כן: ועתה ישראל, הסתכל גדל הפלגת חסדי ה' - מה הוא שואל מעמך? כי אינו שואל מעמך כי אם תחת יראת הש"י ותחת לכת בדרכיו ולאהבה אותו ותחת עבוד אותו בכל לבבך ובכל נפשך שיהיית מחייב לעשות, אינו שואל כי אם "לשמור את-מצוות ה' ואת-חקתיו אשר אנכי מצוה היום, לטוב לך", כלומר: וכל-זה לטוב לך. כי באמצעות שמירת מצוות התורה ישג התכלית האנושי, שהיה ראוי שישגהו האדם בעמל גדול ובטרם מפלג באמצעות היראה והאהבה והעבודה אל הש"י בכל לבו ובכל נפשו.

תירוץ הקושיה שיראה אינה דבר קל

והבן זה-הפרוש בזה-הפסוק, כי הוא מפלג מאד, תוסר בו הקשיא שהקשו עליו, כשאמר: אטו יראה מלתא זוטרתה היא? ותרצו: אין, לגבי משה מלתא זוטרתה היא [ברכות לג:]. ואין תרוץ זה מספיק, כי יש לבעל-הדין לחלק ולומר שאין ראוי שיאמר העשיר המפלג לעני שאין לו כלום: מה אני שואל מעמך, כי אם אלהי זהובים - לפי שאלהי זהובים לעני דבר גדול הוא וקשה-ההשגה, ואין העשיר מדבר בזה נכונה. ולפי דרכנו מתפרש פה, כי אין הש"י מבקש דבר שהוא קשה-ההשגה אלא קיום מצוות התורה. כי תכונת היראה, שעל-ידיה ישג השלמות האנושי, תמשך אל קיום מצוות התורה.

לדברי דוד ואינו, העיקר הוא יראת ה'

וכן באר דוד ע"ה ואמר [תהלים קיא, י]: "ראשית חכמה יראת יי, שכל טוב לכל-עשיהם" - רצה לומר כי מבחר ועקר החכמה היא להשיג יראת יי; כי "ראשית" - כמו "וראשית שמנים ימשחו" [עמוס ו, ו]. ובאורו רז"ל [ראה ברכות יז]. ואמרו: ללומדיהם לא נאמר, אלא לעושיהם וכו' - לומר כי מעשה המצוות מביא אל התכלית המשג מצד-ההשפלה, שהכל מודים עליו שהוא עקר תכלית האדם. וכן נמצא איוב [כח, כח] אומר: "הן יראת אדני היא חכמה", כלומר: תכלית החכמה - להשיג יראת ה'. ולהיות התכונה הזאת תכלית כל התכונות הנקנות מהתורה באמצעות עשיית המצוות, ראוי שנאריך בה לפרש ענינה בפרק הבא אחר-זה.

אטו יראה וכו' - על הפסוק "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה'" מקשה הגמרא: וכי יראת ה' דבר קטן הוא? ומתרת: כן, ביחס למשה רבינו דבר קטן הוא. **לבעלי-הדין** - לרוצה לחלוק ולהקשות.

ביאורים

לאחר שלמדנו על גודל מעלת היראה אנו באים לעסוק בהגדרת היראה.

יראה היא סוג של נסיגה לאחור, היא מצב שבו האדם "מתכווץ" אל מול מציאות אחרת. באופן כללי, יש שני סוגים של יראה. יש יראה של חשש ודאגה עצמית, ויש יראה של חרדת כבוד מפני מעלת הדבר שיראים ממנו. כך גם כלפי ריבונו של עולם יש שני סוגי יראה.

יראה מן הסוג הראשון היא יראת העונש. פחד מן העונש שיגיע בעקבות החטא ובעקבות שיקולים תועלתניים של רווח או הפסד. לעומת זאת, יראה מן הסוג השני אינה מתבססת לעונש ולשיקולים אישיים. האדם מרגיש שהוא נמצא במעמד גדול ועצום, שהוא עומד כל הזמן בפני מלך מלכי המלכים. במצב כזה הוא רוצה לעשות את רצונו של ה' ומתבייש לפגוע בכבודו, יראה כזו נקראת יראת הרוממות. ביראת העונש האדם עושה מצוות בגלל פחד מעונש ולא בגלל הכרה בגדולתו של הקב"ה. פחד זה אינו נובע מהערכה, אלא הוא תוצר של שיקולים אישיים ותועלתניים. זוהי דרגה חשובה, אך רק כשלב אל היעד.

אפילו הצורה האידיאלית של היראה - יראת הרוממות, גורמת לאדם למעט קצת את עצמו. אמנם זה לא בא משיקולים נמוכים כמו ביראת העונש, אך עדיין, יש חרדה ויש נסיגה מסוימת. מדוע זה כה נצרך?

היראה אינה כניעה לשם כניעה. הסתכלות ביישנית זו נועדה להרים את עיני האדם למקום גבוה יותר. יש לאדם כוחות רבים ונפלאים, וחשוב מאוד כי הוא יהיה מודע אליהם. אך עם זאת, הוא צריך להפנים בקרבו שיש עוד מדרגות רבות ונפלאות שהוא לא הגיע אליהן. על ידי ההכרה לפני מי הוא עומד הוא נושא את עינו למציאות נעלה יותר ורוצה להגיע אליה. היראה נועדה להעמיד את האדם על מקומו, להזכיר לו כי הוא עדיין חסר ולגרום לו לשאת עיניים לשמים, למעלה. האדם השלם חייב לדעת את מקומו. על ידי העמקת התובנה שיש הבדל בין הבורא השלם והמרומם ובין האדם הנברא, האדם מבין את מקומו האמיתי. רק בדרך זו האדם מסוגל לפתוח בפניו עולמות נפלאים ואין סופיים ולהתקרב לאלוהות הנכספת.

הרחבות

יראת שמים בשמחה

יציר בלבבו רוממות ה' ומעלתו, ובעבור זה הוא נכנע לעשות רצונו. הרמ"א מתחיל את הגהותיו על השולחן ערוך בציטוט מדברי הרמב"ם: "שויתי ה' לנגדי תמיד" [תהילים טז, ח], הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כל-שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: "אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה'" [ירמיה כג, כד], מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ה' יתברך ובושתו ממנו תמיד [מורה נבוכים ג, נב]. את חלק אורח חיים מסיים הרמ"א בפסוק "וטוב לב משתה תמיד" [משלי טו, טו].

רבים מגדולי ישראל עמדו על ההשלמה שקיימת בין שני עניינים אלו - יראה ושמחה. במבט ראשון, היראה סותרת את השמחה, שהרי היא מפריעה לספונטניות והזרימה לפרוץ, מהדר גאונו של מלך העולם. אך לכשנעמיק נגלה, כי האדם שהפנים בעצמו את הרוע והכיעור שבחטא, שוב לא יבוא לחטוא, כפי שלאדם הנורמלי אין התמודדות עם הרצון לרצוח. לאחר תהליך זה, שוב ניתן להיות מאושר וזורם, "וטוב לב משתה תמיד" [ברכי יוסף, אורח חיים תרצז, ב, שערי תשובה שם].

לזרע של קימא והצלחה עבור יוחנן אוריאל בן לאה מרלך
ורבקה ג'ואן בת ג'וסלין שמחה ה'י"

פֶּרֶק שְׁלֹשִׁים-וּשְׁנַיִם

עֵינֵי הַיְרָאָה בְּכָל דְּבַר, הוּא: הַסּוּג הַנֶּפֶשׁ אַחֲרֵי וְהַתְּקַבֵּץ כַּחֲתִימָה אֵלֶיהָ לְשִׁשְׁשֵׁי אֵיזָה- עֵינֵי הַיְרָאָה דְּבַר מַחֲרִידָה. וְזֶה עַל-שְׁנֵי פָּנִים: אִם שִׁשְׁשֵׁי אֵיזָה-דְּבַר מִזִּיק, וְתַחֲרַד מִמֶּנּוּ מִיְרָאתָ הַהֶזֶק שִׁשְׁשֵׁי שְׁאֵפֶשֶׁר שִׁיגִיעַ מִמֶּנּוּ; וְאִם שִׁשְׁשֵׁי אֵיזָה-דְּבַר גְּדוֹל וְרַם וְנִשְׂא וְגִבָּה מְאֹד, וְתַחֲרַד מִמֶּנּוּ, לְשִׁשְׁשֵׁי דְלוּת וְשִׁפְלוּת עֲרִכָה בְּעַרְףָּה אֶל הַדְּבַר הַגְּדוֹל הַהוּא, אִף אִם לֹא תִשְׁעַר שִׁיגִיעָה נֶזֶק מִן הַדְּבַר הַהוּא וְלֹא תִירָא מִמֶּנּוּ.

וּכְשֶׁאָדָם מְקַיֵּם הַמִּצְוֹת בְּעִבּוּר-הַיְרָאָה שֶׁהִיא עַל-הַדְּרָךְ הַרְאִשׁוֹן, כְּלוֹמֵר: מִיְרָאתָ הַעֲנֵשׁ אוֹ מֵאֲהַבַת הַשֶּׁכֶר - יִקְרָא בְלִשׁוֹן רִז"ל "עוֹבֵד שְׁלֹא-לְשִׁמָּה". אָמְרוּ רִז"ל בְּמִסְכַּת סוּטָה פֶּרֶק נוֹטֵל [כב:]: שְׁבַע פְּרוּשִׁיִּים הֵם וְכוּ', כְּלוֹמֵר שֶׁהֵם שְׁלֹא-לְשִׁמָּה; וּמִנּוּ בְּכָל־לֶמֶס: פְּרוֹשׁ מֵאֲהַבָה, פְּרוֹשׁ מִיְרָאָה. וְאָמְרֵי לֵה רַבֵּנן לְתַנָּא: לֹא תִתְנִי פְרוֹשׁ מֵאֲהַבָה, פְּרוֹשׁ מִיְרָאָה - דְּאָמְרוּ רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֶפְלוּ שְׁלֹא-לְשִׁמָּה, שְׁמוֹתוֹף שְׁלֹא-לְשִׁמָּה בָּא לְשִׁמָּה. וּפְרוֹשׁ רִשִׁי ז"ל: מֵאֲהַבָה וּמִיְרָאָה - מֵאֲהַבַת שֶׁכֶר וּמִיְרָאתָ עֲנֵשׁ. הַרִי מְבַאֵר שֶׁהַעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת לֹא־הִבְתִּית שֶׁכֶר וְלִיְרָאתָ עֲנֵשׁ, נִקְרָא "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה שְׁלֹא-לְשִׁמָּה".

וְאוֹלָם הַמְקַיֵּם הַמִּצְוֹת לִיְרָאתָ ה' וְאֲהַבְתּוּ וְהִיּוֹתוּ נִכְנָע לְמִצְוֹתָיו, הוּא שֶׁקָּרְאוּהוּ רִז"ל [סנהדרין צט:]: "עוֹסֵק בַּתּוֹרָה לְשִׁמָּה" - רָצוּ לוֹמַר שֶׁאֵינוּ מְקַיֵּם הַמִּצְוֹת לִיְרָאתָ הַעֲנֵשׁ וְאֲהַבַת הַשֶּׁכֶר, אֲלֵא מֵאֲשֶׁר יִצִּיר בְּלִבּוֹ רִמְמוֹת ה' וּמַעֲלָתוֹ, וּבְעִבּוּר-זֶה הוּא נִכְנָע לְעִשׂוֹת רָצוֹנוֹ, שֶׁהוּא הַיְרָאָה עַל-הַדְּרָךְ הַשְּׁנַיִם שֶׁאֲמָרְנוּ. וְהִיא הַיְרָאָה הָאֲמִתִּית שֶׁנִּשְׁתַּבַּח בָּהּ אַבְרָהָם-אָבִינוּ ע"ה, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ [בראשית כב, יב]: "עֵתָה יִדְעֵתִי כִּי-יְרָא אֱלֹהִים אֶתָּה"; וְהִיא הַתְּכֻנָּה הָאֲחֻרְזָה שֶׁאָדָם מְגִיעַ אֵלֶיהָ בְּאֲמִצְעוֹת מִצְוֹת הַתּוֹרָה. כִּי כְּשִׁתְּבֹנֵן הָאָדָם וַיִּשְׁפִּיל וַיִּדַע שֶׁהִשִּׁי מִשְׁקִיף עַל נִסְתָּרוֹ וְעַל נְגַלְהוֹ, וַיִּבְחִין פְּחִיתוּתוֹ וְדְלוּת שְׁכָלוֹ וְגִדְל רִמְמוֹת ה' וּמַעֲלָתוֹ, יִחַרד מִפְּנֵי חֲרָדָה גְּדוֹלָה וַיִּבּוֹשׁ מִלְּעֵבֵר עַל מִצְוֹתָיו וְשִׁלָּא לְעִשׂוֹת רָצוֹנוֹ, כְּמוֹ שִׁתְּבִישׁ אָדָם מַעֲשׂוֹת דְּבַר בְּלִתִּי-הַגּוֹן לְפָנָיו שׁוֹר נִכְבָּד, זָקֵן וְנִשְׂוֹא פָּנִים וְחֶכֶם חֲרָשִׁים, מְסָסֵם בְּשִׁלְמוֹת הַחֶכְמָה וְהַמְדוּת וְהַמְעַלָּה; כִּי אִף-עַל-פִּי שִׁשְׁשֵׁי הָאָדָם שְׁלֹא יִגְעִנוּ נֶזֶק בְּעִבּוּר עַל מִצְוֹתוֹ, הֵנָּה הוּא, בְּלִי-סֶפֶק, יָבוֹשׁ וְיִכְלַם וְיִחַרד חֲרָדָה גְּדוֹלָה עַד-מְאֹד מִלְמָרוֹת עֵינָיו כְּבֹדוֹ לְפָנָיו.

בְּעַרְףָּה - ביחס. פְּרוּשִׁיִּים - המקיימים מצוות ממניעים שליילים. לֹא תִתְנִי - לא תִשְׁנֶה ותזכיר בדברך. מֵאֲשֶׁר - מחמת.

ביאורים

היראה מן הסוג השני, יראת הרוממות, היא תכונה שהשכל מתקשר אליה באופן טבעי. מדוע? הזכרנו כי ביראה זו האדם מרגיש כי הוא עומד מול הקב"ה ומתבייש ממנו. בוש זה היא תוצר טבעי של הערצה ורצון של האדם להתקשר ולהידיבק במציאות נעלית זו. יש בכל אדם חלק בנפש המרגיש בגודל האלוהי ורוצה להתקשר אליו. רבי יוסף אלבו מתייחס לפן זה בנפש האדם בשם "שכל". השכל מבטא את החלק העליון שבאדם.

עם זאת, האדם אינו מורכב רק מחלקים שכליים ועליונים. האדם כולל בקרבו גם כוחות חומרניים. כוחות אלו אינם גורמים לו להימשך אחר הגודל האלוהי, אלא להפך - לשקוע בתוך כל התאוות הגסות והחומרניות. אם נתעלם מכוחות אלו ולא נמצא דרך להתמודד איתם הם יפילו את האדם שוב ושוב. לשם כך באה יראת העונש. האדם נמשך אחר תאוותיו משיקולי רווח-הפסד פשוטים. הוא חושב שאם יעשה עבירות יקבל תועלת וסיפוק, ולעומת זאת אם יקיים מצוות לא ירוויח מכך כלום. על כן באה יראת העונש, ומעמידה את המציאות מול פניו. על ידה הוא מרגיש כי גם מבחינת התועלת האישית לא משתלם לו לחטוא וכי הוא רק ירוויח מקיום המצוות. אמת, יראה זו נראית ילדותית ואנוכית, ואולי אף משפילה. עם זאת, התורה מדריכה אותנו שאין לזלזל בה כיוון שאנו זקוקים לה כדי להתמודד עם החלקים הנמוכים שבנו. שני צדדי היראה יחד יוצרים אדם שלם שכל צדדי חייו מלאים יראת ה'.

הרחבות

• מדרגות ביראת שמים

שני מיני היראה הללו הכרחיים אל האדם כדי שישגי שלמותו: האחד מצד החמור והאחר מצד השכל. על הפסוק "רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה" [תהלים ד, ה], דרש רבי לוי בר חמא בשם רבי שמעון בן לקיש: "לעולם ירגזו אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר "רגזו ואל תחטאו" ומבאר המאירי: "מי שרואה עצמו מצד טבעו מוכן לעבירות ישתדל בעצמו ויתחזק להשליט יצר טוב על יצר הרע". ממשיתה הגמרא: "אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: "אמרו בלבבכם"; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: "על משכבכם"; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: "ודמו סלה" [ברכות ה:]. נשאלת השאלה, אם זכירת יום המיתה היא הגישה בה נוקטים כאשר אף פתרון אחר לא עזר - מדוע לא לעשות זאת כבר מההתחלה? מסביר הרב קוק שיש הבדל מהותי בין שלושת הדרכים הראשונות: ההרגזה, העיסוק בתורה ואמירת קריאת שמע, לבין זכירת יום המיתה. הדרכים הראשונות נועדו לחזק את הטוב שבאדם ולהעמיק את המחויבות שלו לקב"ה ולתורתו. לעומתן, זכירת יום המיתה, כלומר יראת העונש, מחלשת את הכוחות הרעים, הבאים לעבור גבולם על-ידי התגברות הימיון הכוזב לחבב הנאות העולם-הזה יותר מהראוי" [עין איה, ברכות א, עמוד יד]. לכן זכירת יום המיתה היא דרך בה משתמשים כשאין כל ברירה אחרת, "כי בהחלש כוחות הנפש לא ימנע שיהיה זה הפסד גם לדברים הטובים" [שם].

השכל משתקק ליראת הרוממות

וזה-המיזן מן היראה, שהיא היראה המשפחת, היא אשר טבע השכל יכסף אליה. לפי שכל דבר ישתוקק אל מה שהוא בטבעו ודומה לו; וכמו שישתוקק כל אדם להשלים חפציו האדם השלם החסיד ולעבד עבודתו בלב שלם ובנפש חפצה מבלי תקנות גמול ויראת ענש. פן השכל ישתוקק לעשות להשלים רצון הש"י, כי זה דבר טבעי אליו. ובעבור-זה היה ההכנס אומר [ברכות יז]: רבוננו-של-עולם, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך; ומי מעכב? - שאור שבפסחה° וכו'. רצה לומר כי זה דבר נכון מצד-טבע השכל, כי השכל יגזר השתעבד הפחות לנכבד, כי מזה-הצד נשתעבדו הבעלי-חיים למין האדם; ואולם טבע החמור ויצר-הרע, שהוא "שאור שבפסחה", מנגד לזה ומחשב להרע ולמרד תמיד ולזלזל בכבוד הגדול. ובעבור-זה הנחו בתורה הענשים, כדי להכריח טבע החמור והכחות החמוריות לעבד את הש"י מיראת הענש; לא שיהיה מצטרף זה להכריח השכל, כי דבר טבעי הוא אליו לעבד הש"י ולהפנע אליו מזולת° יראת הענש ואהבת השכל. ולזה היו שני מיני היראה הללו הכרחיים אל האדם כדי שישגי שלמותו: האחד - מצד-החמור; והאחר - מצד-השכל°.

ותמצא איוב [לא, כג] משבח עצמו בשני מיני היראה הללו, ואומר שהיה נזהר מעשות הרע בעיני הש"י מיראת הענש, ושהיה פועל הדברים הנרצים אצל הש"י מצד-ההפנע אליו לרוממותו והתנשאותו ומעלתו - אומר: "כי פחד אלי איד אל", ומשאנתו לא אוכל". אומר: "כי פחד אלי איד אל" - לרמז על יראת הענש; "ומשאנתו לא אוכל" - לרמז על יראת הרוממות וההתנשאות הבלתי-בעל-תכלית°, כלומר: כשאני מושער התנשאותו, לא אוכל לעבור על דבריו שלא לעשות רצונו; שאני בוש מפניו לעשות הרע בעיניו, מזולת-הפחד שאני מפחד מענשו שרמזו אליו בראשונה, באמרו: "כי פחד אלי איד אל". וכן תמצא גם-כן את איוב [יג, ז-יב], כשהיה מוכיח את חבריו ואמר להם שהיו מדברים אחד בפיה ואחד בלב ושהיו מחניפים את הש"י בדברי שקר, אומר להם: "הלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה? הפניו תשאון? אם-לאל תריבון? הטוב פי-חקר אתכם? אם-פהתל באנוש תהתלו בו? הוכח יוכיח אתכם, אם-בסתר פנים תשאון. הלא שאנתו תבעת אתכם ופחדו יפל עליכם!". אומר: "שאנתו תבעת אתכם" - על היראה המוגעת לאדם מצד-התנשאות ה' ורוממותו ושהוא משקיף על נסתרו ונגלהו, כי זה יבעת את האדם מלדבר עולה או רמיה. ואמר: "ופחדו יפל עליכם" - בבחינת החרדה והיראה המוגעת לאדם מפחד הענש, שזהו מצד-החמור. ולזה סמך אל-זה: "זכרניכם משלי-אפר, לגבי-חמור גביכם", כלומר: כשתזכרו שאתם משולים לאפר ושאנתם בעלי-חמור, יש לכם לירא מה' מהשני-פנים הללו שאמרנו. וזהו ענין ציור היראה שראוי לאדם לירא מה', שעליה יקרא האדם "ירא אלהים".

שני סוגי היראה בדברי איוב

שאור שבפסחה - כינוי ליצר הרע. מזולת - מלבד, אף ללא. איד אל - עונש מאת ה'. הבלתי-בעלי תכלית - האין סופית.

לרפואת ג'וסלין שמחה בת מסעודה דורה דיה הי"ו

ביאורים

הסתירה הפנימית שבין היראה מהבורא לבין עבודתו בשמחה מעסיקה אותנו לא מעט. מצד אחד פעמים רבות התורה מחנכת אותנו ומדריכה אותנו שעל האדם לירא מהבורא. היא מלמדת שעלינו להתבונן בגדלותו באופן שיביא אותנו לירא ממנו. מצד שני, היא גם מדריכה אותנו לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב, ומלמדת אותנו שרק על ידי עבודתו בשמחה נוכל להשיג את השלמות בעבודתנו.

רבי יוסף אלבו הוכיח בתחילת הפרק שעבודת ה' צריכה להיות בשמחה, ואילו בפרק הקודם הביא שהיא צריכה להיות ביראה. כאן הוא עוסק ביישוב הדברים. שמחה קשורה קשר ישיר לשלמות, ואדם שנמצא במציאות שלמה מגיע באופן טבעי לשמחה. אדם יכול לחיות את חייו מתוך התכחשות לאמת ואי הכרה בה. מצב זה אולי יביא אותו באופן רגעי להרגשה טובה ונעימה, אולם חוסר השלמות והחיים בתוך השקר ירחיקו ממנו את השמחה האמיתית.

דווקא מי שבריא בנפשו, מחובר לאמת ויודע מה טוב באמת ומה רע באמת, ממה צריך לירא ולהתרחק ואל מה צריך להתחבר, הוא זה שחי בבריאות נפשית. מי שזוכה להכיר בגדלות הבורא, מפנים את העובדה שישנו פער עצום בין הבורא לברואים, ושהם משועבדים אליו. יראת השמים של האדם היא היחס האמתי של האדם לבוראו, ועומדת במרכז עבודת ה' של כל יהודי. אדם כזה אמנם יהיה ירא יותר, אך גם יהיה שמח, ירגיש סיפוק פנימי עצום ובריאות נפש גדולה, והיא שתזכה אותו לחבר יחד עם היראה את השמחה, ובעצם למצוא את השמחה בתוך היראה.

בשולי הדברים חשוב להוסיף שיראת ה' אינה יראה מפני דבר רע ומפחיד, אלא יראה מפני הקב"ה שהוא מקור הטוב והאושר. ממילא ככל שהאדם זוכה יותר להכיר בגדלות ה' ומתוך כך לירא ממנו, כך הוא זוכה גם לחיבור ולקרבה אל הטוב והאושר. לכן מי שיעמיק באותה יראה, יוכל למצוא בה עצמה את אושרו הגדול ושמחתו הגדולה.

הרחבות

תשובה של רמיה

מי שיִּכָּאֵב דְּבַר מְגוּפוֹ וְלֹא יִרְגֵשׁ בְּכַאבוֹ בְּרַב עֲנִינָיו - הִנֵּה שְׂכָלוֹ מְעֻרָּב, וְכֵן הִנֵּפֶשׁ. נִיתֵן הִיָּה לְחָשׁוֹב שְׁקוּמָה טַבֵּעַ בְּאֵדָם, הַמִּתְבַּטֵּאת בְּצַרְכִּים גּוֹפְנִיִּים וּבִרְגִשׁוֹת, בָּאָה רַק בְּתוֹר 'נִיסִיּוֹן' עִימוֹ יֵשׁ לְהַתְמוּדָד. גִּישָׁה זֹה, הַמִּנְסָה לְהַתְעַלֵּם מֵהַאִשִּׁיּוֹת שֶׁל הָאָדָם וּמֵהַיְיחודִיּוֹת שֶׁלָּהּ, נִשְׁלָלָה עַל יְדֵי הָרַב קוֹק בְּאוֹפֵן נַחֲרִץ: "מֵרַעִיוֹנוֹת כֹּאֵלָה שֶׁל קְדוּשָׁה וְשֶׁל תְּשׁוּבָה שֶׁהֵם מְבִיאִים לִידֵי עֲצָבוֹת - צַרִּיכִים לְהַתְרַחֵק לְפַעֲמִים, כִּי יִסוּד הַשְּׂמִחָה הַקְּשׁוּרָה בְּעוֹמֵק הַקּוֹדֵשׁ הוּא גְדוֹל מְכַל תּוֹכֵן שֶׁל קְדוּשָׁה וְשֶׁל תְּשׁוּבָה אַחֲרָת (רֵאָה - הַרְחַבּוֹת יוֹם כ' תְּשׁרִי, מֵה שֶׁהִבִּיא הָאֲדָמוֹ"ר מִסּוֹכֵאטְשׁוֹב מֵהַזְהָר). עַל כֵּן כֹּאשֶׁר בָּאוֹת לוֹ מַחֲשׁבוֹת שֶׁל יִרְאָה וְשֶׁל תְּשׁוּבָה בְּדֶרֶךְ עֲצָבוֹן - יִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֵם עַד שֶׁתִּכְוֶנֶן מַחֲשַׁבְתּוֹ, וְיִקְבַּל עֲלָיו כֹּל הַתּוֹכֵן שֶׁל קְדוּשָׁה וְשֶׁל יִרְאָת שָׁמַיִם בְּדֶרֶךְ חֲדוּהָ וְשֶׁמִּחָה הָרְאוּיָה לִישְׁרֵי לֵב עוֹבְדֵי ה' בְּאֲמַת" [אורות התשובה יד, יא].

את הניסיון לעבוד את הקב"ה תוך התעלמות ממכלול כוחות החיים, מכנה הרב קוק: "תשובה של רמיה, שתשא על ידי זה את שם ה' לשוא" [שם טו, י]. אפשר לרמות אפילו את השכל והמחשבה, אך לא את הרגש, שמגיב באופן מיידי לכל גירוי, עוד לפני שהשכל מנתח אותו. מדרגתו האמיתית של האדם נקבעת לפי ההרגשה שלו, מה מתעורר אצלו כשניגש לתורה ומצוות, ומה מתעורר ביחס להנאות העולם הזה. ההתעלות האמיתית לא נמדדת רק בשאלה על מה הוא חושב, אלא בעיקר בשאלה האם הוא אוהב ומרגיש קשר ומחויבות לקב"ה ולתורתו (ראה מוסר אביך, מעין הקדמה ג).

וּלְפִי-זֶה, רְאוּי שֶׁנִּשְׁאָל: אִם עֲבוּדַת הַשׁ"י אֵי-אֶפְשֶׁר שֶׁתִּשָּׂג עַל-הַשְּׁלֵמוֹת אֲלָא אִם-כֵּן הִיא בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב-לֵב, וְנִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק שֶׁעֵבֵר שֶׁעָקַר עֲבוּדַת הַשׁ"י רְאוּי שֶׁתִּהְיֶה בִּירְאָה, וְהִירְאָה דְּבַר מְחִרֵּד הַלֵּב וּמַעֲצִיב אוֹתוֹ; וְאִיךָ אֶפְשֶׁר שֶׁתִּהְיֶה עֲבוּדַת הַשׁ"י מְשֻׁגָּת בְּעֲצָבוֹן וּשְׂמִיחָה בְּיַחַד, עִם-הַיּוֹתֵם הַפְּכִיִּים?

וְהַתֵּר זֶה-הַסִּפֵּק הוּא עַל זֶה-הַדְּרָךְ: כִּי כֹל כַּח מִכּוּחוֹת הָאָדָם, כִּשְׂעִישֵׁה פְעֻלָּתוֹ כְּרְאוּי, יוֹרָה זֶה עַל שְׁלֵמוֹת הַכַּח הַהוּא; וְכִשְׂלֵא יַעֲשֶׂה פְעֻלָּתוֹ כְּפִי מַה שֶׁרְאוּי, יוֹרָה זֶה עַל חֶסְרוֹן הַכַּח הַהוּא אוֹ עַל חֶסְרוֹן בְּרִיאוֹתוֹ. וְכִאֲשֶׁר הוּא שְׁלֵמוֹת בְּאֲדָם שְׁלֵא יִפְחַד מִמָּה שֶׁאֵין רְאוּי לִפְחַד מִמֶּנּוּ, כֵּן הוּא שְׁלֵמוֹת אֱלֹוִי שִׁיִּפְחַד מִמָּה שֶׁרְאוּי לִפְחַד מִמֶּנּוּ; וְאִם לֹא יִפְחַד מִמָּה שֶׁרְאוּי שִׁיִּפְחַד מִמֶּנּוּ, הוּא חֶסְרוֹן אֱלֹוִי. כִּי מִי שְׁלֵא יִפְחַד מֵהַכְּנִסִּים יְדוֹ בְּאֵשׁ, יוֹרָה זֶה אִם עַל עֲרֻבוֹב שְׂכָלוֹ וְאִם עַל בְּטוֹל חוּשׁ יְדוֹ; כְּמוֹ שֶׁאֲמָר אֶפּוֹקְרַט בְּמֵאֲמָר הַשְּׁנִי מִסִּפְרֵ הַפְּרָקִים: מִי שִׁיִּכָּאֵב דְּבַר מְגוּפוֹ וְלֹא יִרְגֵשׁ בְּכַאבוֹ בְּרַב עֲנִינָיו, הִנֵּה שְׂכָלוֹ מְעֻרָּב. וְכֵן הִנֵּפֶשׁ* - בְּהִיוֹתָה יִרְאָה וְחֲרָדָה מִמָּה שֶׁרְאוּי שֶׁתִּחְרַד מִמֶּנּוּ, יוֹרָה זֶה עַל בְּרִיאוֹתָה וְשְׁלֵמוֹת שְׂכָלָהּ. וְכִאֲשֶׁר תִּגְדַּל מְעַלְת הַנֶּפֶשׁ וְשְׁלֵמוֹת שְׂכָלָהּ, כֵּן תִּשְׁעַר יוֹתֵר הַתְּנַשְׂאוֹת הַשׁ"י וְרוֹמְמוֹתוֹ וְתִחְרַד מִמֶּנּוּ יוֹתֵר וְתִירָא מִלְּעֵבֵר עַל דְּבָרָיו.

וְכִשְׂיִמְצָא הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ הַמְּדֻרְגָּה הַזֹּאת מִן הִירְאָה, רְאוּי שִׁיְהִיָּה שֵׁשׁ וְשִׁמְחָה בִּירְאָה הַהִיא, לְפִי שֶׁזֶה יוֹרָה עַל בְּרִיאוֹת נַפְשׁוֹ וְשְׁלֵמוֹת שְׂכָלוֹ. וְלִהְעִיר עַל-זֶה, בְּאֵר דָּוִד בְּמִקּוֹם אַחֵר כִּי מַה שֶׁאָמַר: "עֲבָדוּ אֶת-יְיָ בְּשִׂמְחָה", לֹא שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוּדָה בְּשִׂחוֹק וְקִלְוֹת-רֵאשׁ וְדְרָךְ-הַדִּיּוֹטוֹת, אֲבָל רְאוּי שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוּדָה בִּירְאָה - אָמַר [שם ב, יא]: "עֲבָדוּ אֶת-יְיָ בִּירְאָה וְגִילוּ בְּרַעְדָּה". כְּלוֹמַר, שֶׁעָקַר עֲבוּדַת הַשׁ"י רְאוּי שֶׁתִּהְיֶה בִּירְאָה וְרַעְדָּה, כִּשְׂתִּשְׁעַר הַנֶּפֶשׁ רוֹמְמוֹת ה' וְהַתְּנַשְׂאוֹתוֹ, וְתִירָא מִמֶּנּוּ בְּהִיוֹתָה מְבַחֶנֶת שְׁפִלוֹת עֲרָפָה וְגָדַל מְעַלְתוֹ; וְתִגִּיל וְתִשְׂמַח בְּאוֹתָהּ הִירְאָה וְהַרְעָדָה, בְּעֵבֵר שֶׁשְׁעָרָה הַדְּבַר הַנּוֹרָא שֶׁרְאוּי לִירָא מִמֶּנּוּ, שֶׁזֶה יוֹרָה עַל שְׁלֵמוֹתָהּ וּבְרִיאוֹת שְׂכָלָהּ - וּבְגִילָה הַזֹּאת שֶׁתִּשְׂגוּ, תִּהְיֶה עֲבוּדַתְכֶם שְׂלֵמָה. וְעַל-כֵּן אָמַר: "וְגִילוּ בְּרַעְדָּה" - לְהוֹרוֹת שֶׁהַשְּׂמִיחָה נֹתְנֵת גְּמוֹר וְשְׁלֵמוֹת אֶל הָעֲבוּדָה.

הסתירה בין
יראה לשמחה

צריך לפחד רק
ממה שראוי
לפחד

השמחה מתוך
היראה

ביאורים

בדורות האחרונים התגברה מאוד השאיפה להבין את סיבתו ומטרתו של כל דבר שאותו אמורים לבצע. בני האדם נוטים לעשות דבר דווקא אם הם מבינים מדוע הם מתבקשים לבצעו, ורק אם הם מזדהים עם סיבותיו.

כשהדבר מגיע לעולם קיום המצוות, ישנן מצוות שקל מאוד להבין את סיבתן ומטרתן, לפחות ברובד מסוים. ממילא קל יותר להזדהות עמן ולרצות לקיימן. אולם ישנן מצוות שקשה להבין בשכלנו האנושי את סיבתן, או את הפרטים שלהן.

רבי יוסף אלבו עוסק כאן בשלושה סוגים שונים של מצוות. הסוג הראשון הוא ה'משפטים'. אלה הם מצוות שעסוקות במשפטים שבין אדם לרעהו. בסוג זה חשוב להטמיע בפועל את המשפטים ואת קיומם בין בני האדם. הסוג השני, ה'עדות', הן מצוות המובנות בשכל האנושי. מצוות אלה הן מצוות שלאדם קל יותר לשמוח בהן, שהרי האדם שמח במציאות שהוא שלם עמה ומזדהה עמה. במצוות אלה יהיה הקיום השלם שלהן כאשר האדם יקיים אותן מתוך שמחה. הסוג השלישי, ה'חוקים', הוא סוג של מצוות שהאדם אינו מבין בשכלו את טעמן. במצוות אלו, גם אם האדם מקיימן כהלכתן, קשה לו יותר לשמוח בהן ולהזדהות עמן. לכן השמחה בהן תהיה בעיקר בעצם קיום רצון הבורא, וממילא בשכר שזוכה לו מי שנאמן לבורא ולציוויו. השכר שעליו מדבר רבי יוסף אלבו כאן אינו סתם 'פרס' שמקבל מי שעשה את רצון המלך, אלא מדרגה רוחנית שזוכה לה מי שמקיימן מכוח קיום רצון הבורא. אולם ודאי שככל שהאדם זוכה להבין ולהפנים את עניינן של המצוות, הוא מתחבר יותר אל מעלתן הרוחנית הגדולה. לכן ב'עדות', המובנות לאדם, הוא שמח בהן יותר ומקיימן מתוך הזדהות ושלמות נפשית. עליהן אמר דוד שהוא שש עליהן כעל כל הון.

הרחבות

• המצוות - מוסריות או צו אלוהי

השמחה בחקים, שאינם מצד עצמם אלא מצד שהם "אמרתך", אני שמח בקיומם. האם אנו צריכים לשמור על צווי התורה מתוך חיבור והזדהות עמן, או שמא קיומן מדגיש את ההתמסרות שלנו לקב"ה, דווקא על רקע הניגוד לרצוננו?

הרמב"ם מתמודד עם שאלה זו, ומחלק בין שני סוגי מצוות: "הדברים המפורסמים אצל בני האדם כולם שהם רעות, כשפיכות דמים, וגניבה... הנפש אשר תתאוה לדבר מהם ותשתוקק אליו - היא נפש חסירה, וכי הנפש המעולה לא תתאוה לדבר מאלה הרעות כלל, ולא תצטער בהימנעה מהן.

אבל הדברים אשר אמרו החכמים שהמושל בנפשו מהם יותר טוב ושכרו יותר גדול - הן המצוות השמיעיות (שאינן מחויבות מצד המוסר האנושי), וזה נכון, כי אלמלא התורה לא היו רעות כלל, ולפיכך אמרו שצריך האדם להניח נפשו על אהבתם, ולא ישים מונעו מהם אלא התורה" [שמונה פרקים 1].

לעומתו, רבי יעקב צבי מקלנבורג כתב: "וכבר הוסכם מגדולי המחברים שהעובד בדרך הישר (מתוך הזדהות) הוא מעולה מן העובד בדרך הכובש (את יצרו), דלא כדעת הרמב"ם... שמחלק בין החוקים למפורסמות. והזוכה למדרגה זו נקרא חי באמת, כי כל כוחות נפשו משתדלים להשגת החיים הנצחיים. וגם כוח אחד מכל כוחות הנפשיות לא נעדר מלהשתלם באמצעיים המביאים אל הנצחיות" [הכתב והקבלה, בראשית מז, ט].

פירוש דברי דוד בתהילים

וכן השמחה תתן שלמות וקיום אל הדבר - אמר דוד [תהלים קיט, קיא]: "נחלתי עדותיך לעולם, כי-ששון לבי המה". רצה לומר: כי לפי שהתורה נחלקת לשלשה חלקים, למשפטים ועדות וחקים; ועל המשפטים אמר [שם, קו]: "נשבעתני ואקיימה לשמור משפטי צדקך", להורות כי המשפטים, שלמותם הוא מצד-היותם דברים נמצאים בפעל, ועל-כן אמר בהם: "ואקיימה" - אמר עתה כי העדות, שהם הדעות והדברים שבאו בתורה מסכימים למשפטים או למרגש, לפי שהשכל מקבל אותם בשמחה, והשמחה היא סבת קיומם בנפש. ועל-כן אמר: "נחלתי עדותיך לעולם" וגו'.

שמחה בחוקים ושמחה בעדות

אבל החקים, שהם הדברים שבאו בתורה שאין השכל מסכים בהם, כאכילת חזיר ולבישת כלאים וזולתם, ממה שאין להם טעם ידוע - בעבור שאין השכל מקבלם בשמחה, וצריך להכניע השכל כדי שיסכים בעשייתם בשמחה, על-כן אמר [שם, קיב]: "נטיתי לבי לעשות חקיך, לעולם עקב"; כלומר: הטיתי והקרחתי שכלי בעל-פרחו לעשותם. וזה, מצד-תקנות השכר הנצחי המקנה בעשייתם - וזהו "לעולם עקב". ומצד-השכר ישמח בהם, ומצד-השמחה ימשך הקיום אל הנפש בהם. ועל-זה היה דוד משבח עצמו ואומר [שם, קסב]: "שש אנכי על-אמרתך כמוצא שלל רב" - כלומר: כי השמחה בחקים, שאינם מצד-עצמם אלא מצד-שהם "אמרתך", אני שמח בקיומם שמחה גדולה כמוצא שלל רב. אבל, כדי להבדיל בין השמחה אשר בחקים, שהיא מצד-השכר המקנה בלבד, ובין השמחה שאדם משיג בעדות, שהם הדברים שהשכל מסכים בהם - אמר במקום אחר [שם, יד]: "בדרך עדותיך ששתי כעל כל-הון", כלומר: שמחה בלתי-בעלת-תכלית. כי לשון "כל-הון" יכלל כל ממון שבעולם, שאי-אפשר שישער יותר ממונו.

מסכימים למשכל - מתאימים להבנת השכל. וזולתם - מצוות נוספות. מצד עצמם - מצד ההבנה השכלית בתועלתם. אמרתך - ציווי וחוק אלהי. בלתי בעלת תכלית - שמחה ללא קץ.

ביאורים

שמחה תמיד באה יחד עם שלמות. המציאות השלמה מביאה את האדם להיות שמח. כל עוד הוא מסופק הוא שרוי בדאגה, עד שמגיע לפתרון ואז 'אין שמחה כהתרת הספקות'. כל עוד הוא לבדו ולא מתחתן הוא 'שרוי בלא שמחה', ובנישואיו 'קול ששון וקול שמחה'. כל עוד הוא אינו מבין את מה שלומד - הלימוד קשה עליו, וכשמבין הדברים מאירים ומשמחים. וכך בכל מציאות, השמחה מופיעה עם שלמות.

רבי יוסף אלבו מלמדנו כאן שגם המשפט ההפוך נכון: השמחה מביאה מציאות שלמה. כאשר אדם עושה דבר בשמחה, הוא עושה אותו מתוך השלמה והזדהות נפשית, וממילא מבצע אותו בצורה טובה ושלמה. הוא מוסיף שהדבר נכון עד כדי כך שאפילו פעולה רעה שעושה אדם לזולתו, תהיה חזקה ובעלת השפעה רצינית יותר, אם יעשה אותה בשמחה.

כך הוא מסביר את דברי התורה בפסוקי ה'קללות', שאומרת שהקב"ה 'ישיש', חלילה, להרע לעם ישראל. שם הכוונה היא שהקב"ה יגרום לכך שאותם אלה שממונים להרע לעם ישראל - יעשו זאת בשמחה, וממילא ירעו באופן שלם ומלא. כך גם בהבטחות הטובות - מופיע שהקב"ה ישוש על עם ישראל לטוב. אולם הבדל אחד מהותי ישנו. הקב"ה, שהוא הטוב המוחלט, אינו שמח ברע, ולכן לא כתוב שהוא, חלילה, ישמח להרע. לכן בקללות כתוב שה' 'ישיש', כלומר - יגרום לאחרים לשוש ולשמח - ברע שייגרם לעם ישראל בחטאו, אבל הוא בעצמו לא ישוש [מגילה י]. לעומת זאת, בברכה שתינתן לעם ישראל אם יעשו את רצון ה', נאמר שהוא בעצמו ישוש על הצלחתם.

מדברים אלו נוכל ללמוד עד כמה חשוב לעשות בשמחה כל דבר טוב שאנו עושים. העשייה בשמחה מחברת אותנו אל הדבר, ומקשרת אותנו מאוד אל הטוב, ומתוך כך גם גורמת לנו לעשות את הדברים מתוך הזדהות פנימית ובצורה טובה. זהו פירוש הפסוק: "שמחה לצדיק עשות משפט". הצדיק נהנה מעשיית המשפט, מה שמביא לכך שישפוט בצורה מתוקנת.

הרחבות

• לימוד בשמחה - לימוד לשמה

שְׁהִשְׁמַחַה סִבַּת קִיּוּם הַדְּבָר בְּפֶנֶשׁ וְנוֹתְנָת גְּמֹר וְשְׁלֵמוֹת אֶל הַמַּעֲשֶׂה. היו שטענו "כי הלומד ומחדש חדושים ושמח ומתענג בלימודו - אין זה לימוד התורה כל-כך לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות, שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה. אבל הלומד ומתענג בלימודו - הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו"

לעומתם, טוען רבי אברהם בורנשטיין, האדמו"ר מסוכטשוב: "ובאמת זה טעות מפורסם! ואדרבא, כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעין בדמו. ומאחר שנהנה מדברי תורה - הוא נעשה דבוק לתורה. ובזוהר הקדוש (כתוב) דבין יצר-הטוב ובין יצר-הרע אינן מתגדלין אלא מתוך שמחה (שמחה של מצוה מגדילה את היצר הטוב ואילו שמחה של הוללות מגדילה את יצר הרע של האדם)... ואם אמרת שעל-ידי השמחה שיש לו מהלימוד נקרא שלא לשמה, או על-כל-פנים לשמה ושלא לשמה - הרי שמחה זו עוד מגרע כח המצוה ומכהה אורה, ואיך יגדל מזה יצר-הטוב?! וכיוון שיצר הטוב מתגדל מזה - בודאי זה הוא עיקר המצוה... אבל הלומד לשם מצוה ומתענג בלימודו - הרי זה לימוד לשמה, וכולו קודש כי גם התענוג מצוה" [אגלי טל, הקדמה].

גם הפועל הרע
ראוי שיעשה
בשמחה

וְכַל-זֶה יוֹרָה שֶׁהִשְׁמַחָה סִבַּת קִיּוּם הַדְּבָר בְּפֶנֶשׁ וְנוֹתְנָת גְּמֹר וְשְׁלֵמוֹת אֶל הַמַּעֲשֶׂה, אִי-זֶה פֶּעַל שִׁיחָה; עַד שֶׁאֵף הַפֶּעַל הָרַע, כְּדִי שִׁיגִיעַ אֶל שְׁלֵמוֹת תְּכַלִּיתוֹ, רְאוּי שִׁיעֲשֶׂה בְּשִׁמְחָה - אָמַר הַכֶּתוּב [דברים כח, סג], מִיַּעַד הָרַע עַל שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל עַל עֲבָרָם עַל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה: "וְהָיָה כִּאֲשֶׁר-שָׂשׂ יִי עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֲתָכֶם וְלְהַרְבּוֹת אֲתָכֶם, כֵּן יִישֵׂשׂ יִי עֲלֵיכֶם לְהֶאֱבִיד אֲתָכֶם וְלְהַשְׁמִיד אֲתָכֶם" וגו'; כְּלוֹמַר: שִׁיִּסְבֵּב הַשִּׁי שֶׁפּוֹעֵל הָרַע יִהְיֶה שֶׁשׂ וְשִׁמְחָה בְּעֵשִׂית הָרַע הַהוּא, כְּדִי שִׁיעֲשֶׂה בְּשְׁלֵמוֹת. אֲבָל כְּדִי שְׁלֵא יוֹבֵן שֶׁהִשִּׁי, שֶׁהוּא טוֹב גְּמוּר, יִשְׁמַח בְּעֵשִׂית הָרַע - אָמַר הַכֶּתוּב: "כֵּן יִישֵׂשׂ ה'", שֶׁהוּא מִבְּנֵי "הַפְּעִיל" וְהוּא פֶּעַל יוֹצֵא, וְרָצָה לוֹמַר שֶׁהִשִּׁי יִסְבֵּב שֶׁפּוֹעֵל הָרַע יִהְיֶה שִׁמְחָה; אֲבָל הוּא, יִתְבָּרַךְ, לֹא יִשְׁמַח בְּעֵשִׂית הָרַע, חֲלִילָה. וְכִבֵּר הַזְּהִיר שְׁלֵמָה עַל-זֶה [משלי כד, יז]: "בְּנִפְלֵ אוֹיְבֶךָ אֶל-תִּשְׁמַח"; וְאָמַר הַנְּבִיא [עובדיה א, יב]: "וְאֶל-תִּשְׁמַח לְבָנֶי-יְהוּדָה בְּיוֹם אֲבָדָם" - שִׁירָאָה שֶׁהוּא חֶסְרוֹן לְשִׁמְחָה בְּפֶעַל הָרַע.

וְאוֹלָם בְּפֶעַל הַטּוֹב, תִּלָּה הַשְׁמַחָה בּוֹ, יִתְבָּרַךְ, וְלֹא אָמַר יִישֵׂשׂ, שֶׁהוּא פֶּעַל יוֹצֵא, אֲבָל אָמַר [דברים ל, ט]: "כִּי יִשׁוֹב יִי לְשׁוֹשׁ עֲלֵיךָ לְטוֹב כִּאֲשֶׁר-שָׂשׂ עַל-אַבְתָּיךָ", שֶׁהוּא מִן הַ"קֵּל" וְהוּא פֶּעַל עוֹמֵד. וְלְהוֹרֹת שֶׁהִשְׁמַחָה נוֹתְנָת שְׁלֵמוֹת אֶל הַפּוֹעֵל, אָמַר שְׁלֵמָה [משלי כא, טו]: "שִׁמְחָה לְצַדִּיק עֲשׂוֹת מְשֻׁפֵּט, וּמַחְתָּה לְפֶעַלִי אֲנוּן" - רָצָה לוֹמַר כִּי הַצַּדִּיק, לְפִי שֶׁהוּא שִׁמְחָה בְּעֵשִׂית הַמְּשֻׁפֵּט, יִצֵּא הַמְּשֻׁפֵּט מִתְּקוֹן מִתַּחַת יָדוֹ; אֲבָל פּוֹעֵלִי אֲנוּן, לְפִי שֶׁהֵם עֲצָבִים בְּעֵשִׂית הַמְּשֻׁפֵּט כִּי הִיא מַחְתָּה לָהֶם, בְּהִכָּרַח יִצֵּא מִתַּחַת יָדָם מְשֻׁפֵּט מְעַקֵּל, אַחַר שֶׁאֵינָם שִׁמְחִים בְּעֵשִׂיתוֹ.

שמחת ה' בפועל
הטוב

